EIROPAS
KOMISIJA

Briselē, 11.10.2021.
COM(2021) 1000 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM

par to, kā īstenota Padomes Direktīva 91/676/EEK attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti, pamatojoties uz dalībvalstu ziņojumiem par 2016.–2019. gadu

{SWD(2021) 1001 final}

KOMISIJAS ZIŅOJUMS PADOMEI UN EIROPAS PARLAMENTAM

par to, kā īstenota Padomes Direktīva 91/676/EEK attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti, pamatojoties uz dalībvalstu ziņojumiem par 2016.–2019. gadu

1. PROBLĒMAS BŪTĪBA

Tādas barības vielas kā slāpeklis (N) un fosfors (P) ir augiem būtiski elementi. Tās bieži izmanto kā mēslošanas līdzekļus lauksaimniecībā, lai nodrošinātu lielāku ražu un kvalitatīvus produktus. Tomēr, pieaugot pārtikas ražošanas pieprasījumam, ir palielinājies tādu mēslošanas līdzekļu ražošanas un izmantošanas apmērs, kuri saistīti ar būtiskiem trūkumiem, izraisa ūdens, gaisa un augsnes piesārņojumu un ietekmē cilvēku veselību un vidi.

Pasaules līmenī N un P pārpalikums vidē jau pārsniedz drošas planētas iespēju robežas, radot nopietnu apdraudējumu dabai un klimatam[1]. Eiropa veido lielu daļu šā veida piesārņojuma, un Eiropas Vides aģentūra (EVA) lēš, ka N zudumu robežvērtība Eiropā ir pārsniegta 3,3 reizes, savukārt P zudumu robežvērtība — 2 reizes[2].

Biodaudzveidības stratēģijā[3] un stratēģijā "No lauka līdz galdam"[4] tika noteikts kopīgs mērķis līdz 2030. gadam samazināt barības vielu zudumus vidē vismaz par 50 %, vienlaikus saglabājot augsnes auglību. Padomes Direktīva 91/676/EEK[5] attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti ("Nitrātu direktīva"), ir galvenais tiesību akts šā mērķa un citu ES zaļā kursa[6] mērķu sasniegšanai.

Nitrātu direktīva ir arī pamatpasākums saskaņā ar Ūdens pamatdirektīvu (ŪPD)[7], kurā noteikts, ka ne vēlāk kā līdz 2027. gadam visiem Eiropas virszemes ūdeņiem — ezeriem, upēm, pārejas un piekrastes ūdeņiem un gruntsūdeņiem — ir jāsasniedz "labs stāvoklis". Nitrātu direktīvai kopā ar Komunālo notekūdeņu attīrīšanas direktīvu (KNAD)[8] ir būtiska loma ES ūdenstilpju stāvokļa uzlabošanā, jo barības vielu radītais piesārņojums ir viens no galvenajiem sliktā stāvokļa iemesliem[9,10]. Turklāt Nitrātu direktīva ir nozīmīgs instruments barības vielu radītā piesārņojuma

---

1 Steffen, W., et al., 2015, *Planetary boundaries: guiding human development on a changing planet*, Science, 347(6223), 1259855. lpp.

2 EEZ/*FOEN* kopīgais ziņojums (2020) "*Is Europe living within the limits of our planet? An assessment of Europe's environmental footprints in relation to planetary boundaries*".

3 Komisijas paziņojums "ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam. Atgriezīsim savā dzīvē dabu", COM(2020) 380 final.

4 Komisijas paziņojums "Stratēģija "No lauka līdz galdam". Taisnīgas, veselīgas un videi draudzīgas pārtikas sistēmas vārdā", COM(2020) 381 final.

5 Padomes Direktīva 91/676/EEK attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti.

6 Komisijas paziņojums "Eiropas zaļais kurss", COM(2019) 640 final.

7 Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2000/60/EK (2000. gada 23. oktobris), ar ko izveido sistēmu Kopienas rīcībai ūdens resursu politikas jomā.

8 Padomes Direktīva 91/271/EEK par komunālo notekūdeņu attīrīšanu.

9 *European waters -- Assessment of status and pressures 2018*, Eiropas Vides aģentūra.

10 SWD(2019) 30 final - *A European Overview of the second River Basin Management Plans*.

novēršanai piekrastes un jūras ūdeņos saskaņā ar Jūras stratēģijas pamatdirektīvu (JSPD)[11,12].

Nitrātu direktīvā noteikts, ka dalībvalstis:

– identificē ūdeņus, kurus ietekmējis vai var ietekmēt nitrātu radīts piesārņojums, kā arī par nitrātjutīgām zonām (NJZ) nosaka tādas platības ar noteci šajos ūdeņos, kurās piesārņojumu ievērojami veicina lauksaimniecība,

– izstrādā rīcības programmas, kurās ietverti pasākumi nitrātu radīta piesārņojuma mazināšanai un novēršanai, īsteno šādas programmas nitrātjutīgajās zonās vai visā teritorijā un pastiprina minētos pasākumus, tiklīdz šķiet, ka ar tiem nepietiek, lai sasniegtu direktīvas mērķus.

Tajā arī noteikts, ka Komisijai, pamatojoties uz dalībvalstu ziņojumiem, reizi četros gados jāinformē Eiropas Parlaments un Padome par direktīvas īstenošanas gaitu.

Šim ziņojumam ir pievienots Komisijas dienestu darba dokuments (SWD(2021) 1001), kurā iekļautas kartes un tabulas ar rādītājiem attiecībā uz lauksaimnieciskas izcelsmes barības vielu radītajām slodzēm, ūdens kvalitāti un noteiktajām NJZ.

2. LAUKSAIMNIECĪBAS RADĪTO SLODŽU IZMAIŅAS

Lauksaimniecības platība un lauksaimniecības dzīvnieki[13]

ES lauksaimniecības platība aizņem aptuveni 47 % no visas 27 ES dalībvalstu un Apvienotās Karalistes teritorijas. Lauksaimniecības produkcijas apjoms laikposmā no 2010. līdz 2019. gadam palielinājās par 14,5 %.

Lopkopība rada aptuveni 81 % lauksaimniecības slāpekļa ieneses ūdens sistēmās un 87 % amonjaka no lauksaimniecības emisijām atmosfērā[14].

Lielākais lauksaimniecības dzīvnieku blīvums, kas izteikts lauksaimniecības dzīvnieku vienībā uz hektāru, tika konstatēts Nīderlandē (3,8), kur tas kopš 2013. gada palielinās, Maltā (2,9), kur tas kopš 2010. gada samazinās, un Beļģijā (2,8), kur tas kopš 2005. gada ir nemainīgs.

Barības vielu bilance[15]

Barības vielu bilance ir starpība starp ievadītajām barības vielām, kas nonāk lauksaimniecības sistēmā (galvenokārt mēslošanas līdzekļi), un izvadītajām barības vielām, kas atstāj šo sistēmu (galvenokārt kultūraugi un lopbarība). Ja augi neuzņem visas barības vielas, rodas barības vielu pārpalikums, kas var zust vidē, savukārt negatīva bilance norāda, ka augsne ir degradēta un pastāv augsnes auglības samazināšanās risks. *Eurostat* veicināja vienotas metodikas[16] izmantošanu barības vielu bilances aprēķināšanai, bet to neizmanto visas dalībvalstis un tas traucē salīdzināšanai. Dažas dalībvalstis arī neziņo *Eurostat* par barības vielu bilanci[17].

---

11 Direktīva 2008/56/EK, ar ko izveido sistēmu Kopienas rīcībai jūras vides politikas jomā.

12 EVA ziņojums Nr. 17/2019, *Marine messages II*.

13 Komisijas dienestu darba dokumenta 1.–9. tabula un 1.–5. karte.

14 Westhoek H., Lesschen J.P., Leip A., Rood T., Wagner S., De Marco A., Murphy-Bokern D., Pallière C., Howard C.M., Oenema O. & Sutton M.A. (2015) *Nitrogen on the Table: The influence of food choices on nitrogen emissions and the European environment*. (*European Nitrogen Assessment Special Report on Nitrogen and Food*). Centre for Ecology & Hydrology, Edinburga, Apvienotā Karaliste.

15 Komisijas dienestu darba dokumenta 10.–17. tabula.

16 *Methodology and Handbook Eurostat/OECD Nutrient Budgets* (2013).

17 BE, CY, DK, EE, EL, LT, LU, MT.

Attiecībā uz ES27+AK — laikposmā no 2008.–2011. gada pārskata perioda līdz 2012.–2015. gada pārskata periodam gan neto slāpekļa, gan neto fosfātu bilance ES28 līmenī nedaudz pieauga: attiecīgi no 31,8 kg N/ha līdz 32,5 kg N/ha un no 1,8 kg P/ha līdz 2,0 kg P/ha. Laika periodā no 2016. līdz 2019. gadam N bilance Beļģijā, Kiprā, Luksemburgā un Nīderlandē bija lielāka par 100 kg/ha. Fosfātu bilance Kiprā, Īrijā un Maltā ir lielāka par 20 kg/ha. No dalībvalstīm, kurās bija liels barības vielu pārpalikums, kopš 2008. gada vienīgais samazinājums bija Maltā attiecībā uz fosfātu bilanci.

Lauksaimnieciskas izcelsmes slāpekļa izplūde vidē[18]

Diemžēl 13 dalībvalstis nav iesniegušas informāciju par to, cik lielā mērā lauksaimniecība veicina slāpekļa izplūdi ūdens vidē[19]. Pamatojoties uz to dalībvalstu datiem, kuras minēto informāciju iesniedza, lauksaimniecība rada 22–99 % (vidēji — 77 %) no kopējās slāpekļa slodzes vidē, tāpēc tā ir būtiskākais avots. Salīdzinot ar iepriekšējo periodu, redzama nevienāda aina: attiecībā uz 14 dalībvalstīm, kuras sniedza datus par diviem pēdējiem pārskata periodiem, lauksaimniecības radītā slāpekļa izplūde samazinājās 6 dalībvalstīs, bet palielinājās 8 dalībvalstīs.

3. PIESĀRŅOJUMA MEKLĒŠANA

1. pamatsasniegums — pārlūks, kas nodrošina labāku piekļuvi nitrātu pārskata datiem
Komisijas Kopīgais pētniecības centrs izveidoja tiešsaistes pārlūku, kas nodrošina piekļuvi pārskatu datiem saskaņā ar Nitrātu direktīvu. Tajā pieejami reģionāli un pat atsevišķu staciju ieraksti par ūdens kvalitāti un sniegti arī dati par lauksaimniecību.

Monitorings[20]

Saskaņā ar Nitrātu direktīvu dalībvalstīm ir jāizstrādā un jāīsteno piemērotas monitoringa programmas, lai novērtētu rīcības programmu efektivitāti. Tajā noteikti ūdens monitoringa pamatprincipi un kritēriji, bet tādi aspekti kā monitoringa tīkla blīvums, stabilitāte un paraugu ņemšanas biežums ir atstāti dalībvalstu kompetencē.

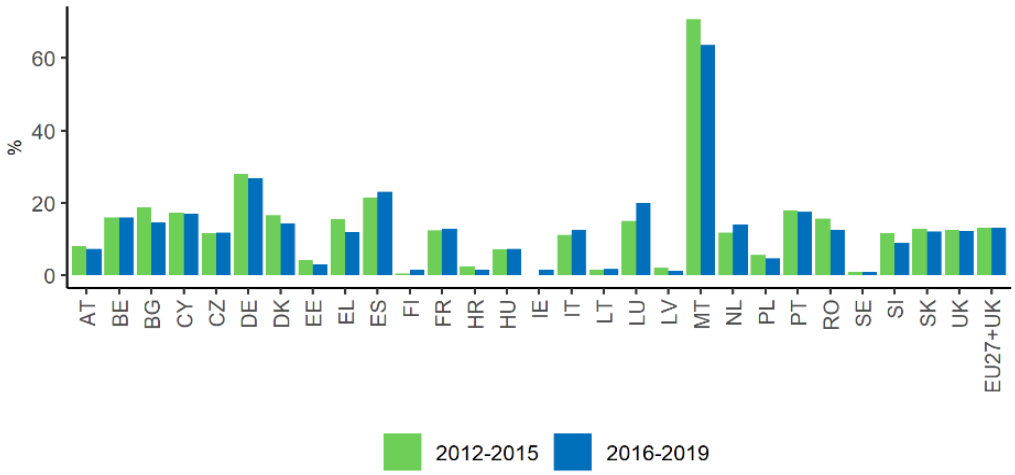
Pirmo reizi dalībvalstīm tika lūgts ziņot par katru monitoringa staciju, kas izņemta no to monitoringa tīkla, šādas izņemšanas iemeslu un alternatīvām stacijām, kuras izveidotas noturīga piesārņojuma gadījumā. Pēdējos divos pārskata periodos tendences varēja aprēķināt attiecībā uz 83 % gruntsūdeņu staciju (pagaidām tikai 20 % Zviedrijā) un 75 % virszemes ūdeņu staciju (pagaidām mazāk nekā 50 % Grieķijā, Ungārijā, Latvijā, Maltā, Slovākijā un Zviedrijā).

Attiecībā uz sālsūdeņiem atzinīgi vērtējams tas, ka laikposmā no 2008. līdz 2015. gadam novērotais monitoringa staciju kopskaita ievērojamais samazinājums par 29 % tika daļēji koriģēts ar papildu stacijām. Tomēr dažās dalībvalstīs sālsūdeņu monitoringa staciju skaits diemžēl joprojām ir salīdzinoši zems[21]. Sālsūdeņu monitorings ir ļoti svarīgs, lai noteiktu piesārņojumu jūras ūdeņos un ietekmi uz jūras biodaudzveidību.

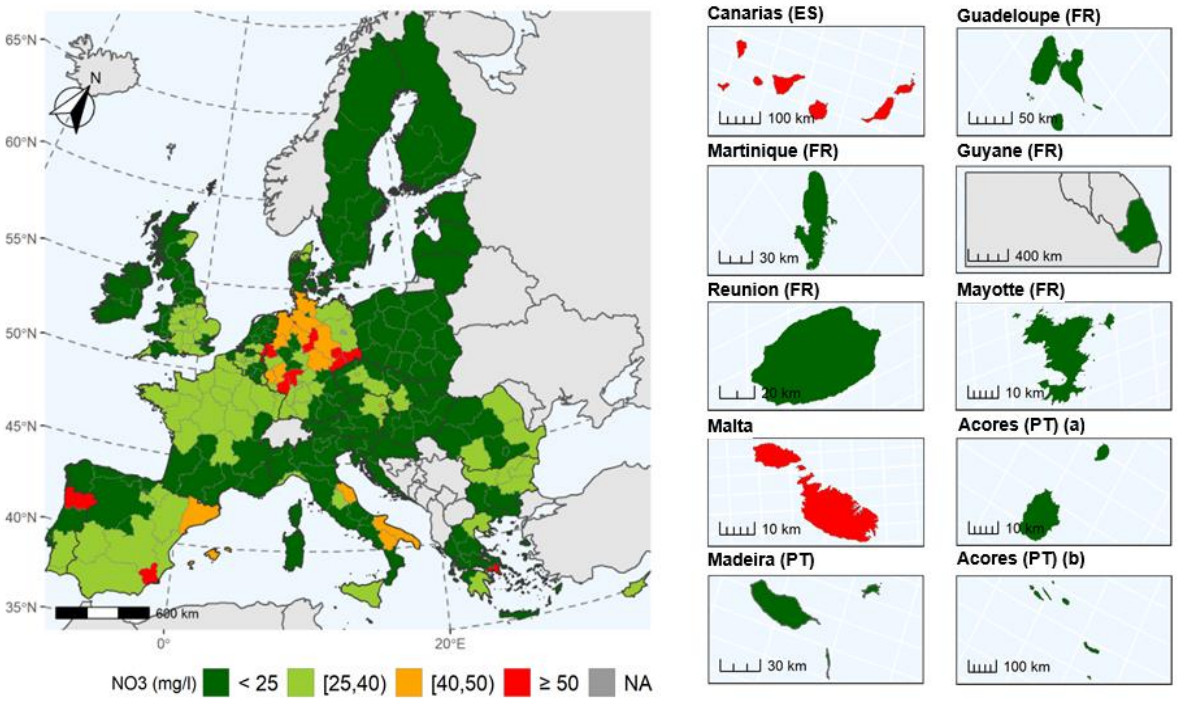
Gruntsūdeņi[22]

18 Komisijas dienestu darba dokumenta 18. tabula.
19 AT, BG, DK, EE, EL, FR, HR, IT, LT, LU, MT, RO.
20 Komisijas dienestu darba dokumenta 19.–23. tabula un 1.–5. attēls.
21 FR, HR.
22 Komisijas dienestu darba dokumenta 24.–27. tabula, 6.–9. attēls un 6.–17. karte.

Laikposmā no 2016. līdz 2019. gadam 14,1 % gruntsūdeņu staciju joprojām tika pārsniegta gada vidējā vērtība — 50 mg nitrātu litrā; šī situācija ir salīdzināma ar situāciju iepriekšējā pārskata periodā, kurā 50 mg/l tika pārsniegti 13,2 % staciju.

1. attēls. To gruntsūdeņu staciju procentuālais daudzums, kurās pārsniegti 50 mg nitrātu litrā.

2. attēls. Gada vidējā nitrātu koncentrācija gruntsūdeņos *NUTS2* līmenī 2016.–2019. gada pārskata periodā.

Virszemes ūdeņi[23]

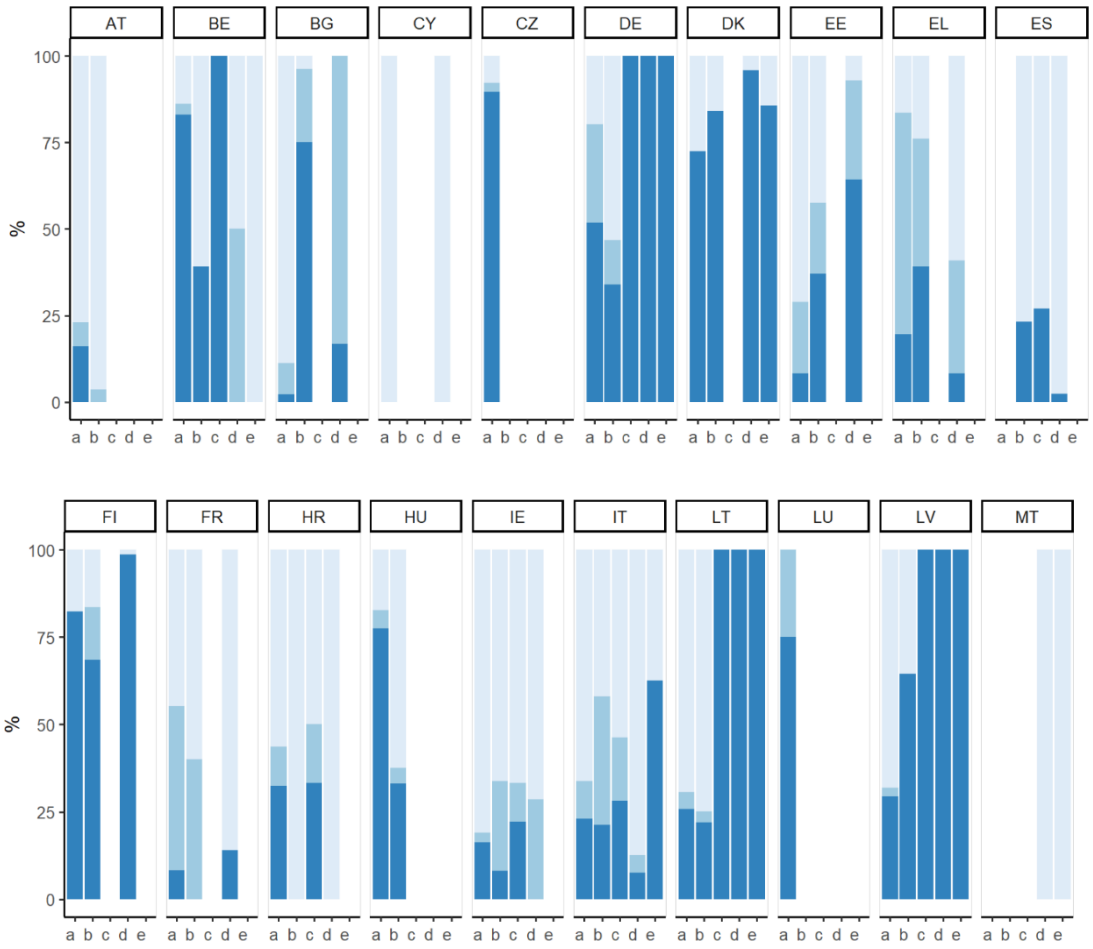
Nitrāti un fosfors virszemes ūdeņos var izraisīt eitrofikāciju, t. i., skābekļa daudzuma samazināšanos aļģu ziedēšanas dēļ, kas ietekmē saldūdens un jūras ūdens

[23] Komisijas dienestu darba dokumenta 28. –44. tabula, 10.–20. attēls un 18.–43. karte.

ekosistēmas. Nitrātu vai fosfora izraisītas eitrofikācijas gadījumā dalībvalstīm saskaņā ar direktīvu ir pienākums attiecībā uz šiem ūdeņiem veikt korektīvu pasākumu[24].

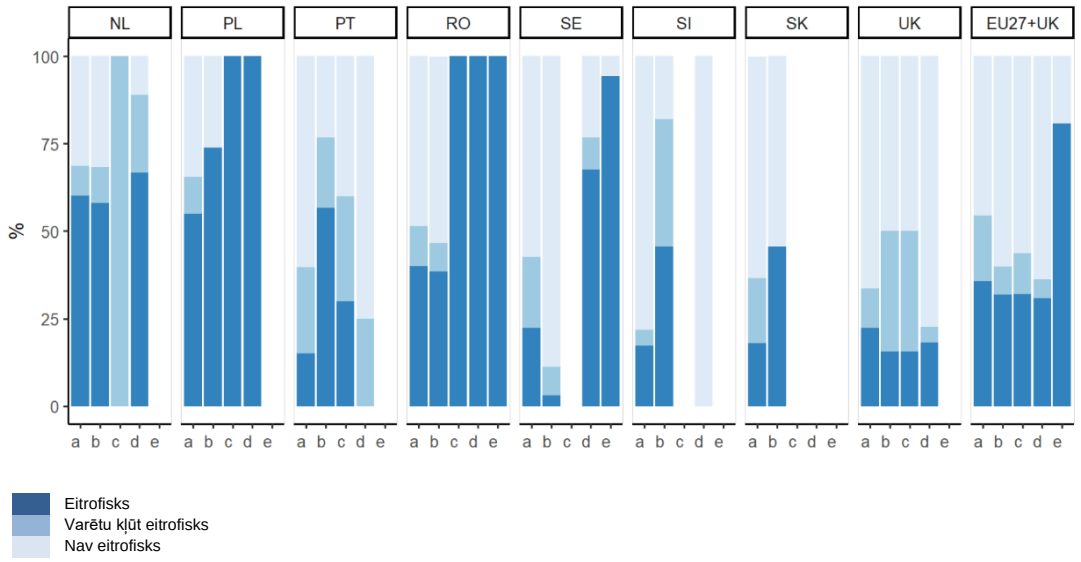
Lai novērtētu trofisko stāvokli, Komisija ir ieteikusi ievērot klasifikāciju, kas ietverta ŪPD īstenošanai izmantotajā Vadlīniju dokumentā par eitrofikāciju[25], kā tas tika darīts lielākajā daļā dalībvalstu. Tomēr šajā novērtējumā izmantotie parametri dalībvalstīs ir ļoti atšķirīgi.

Tika ziņots, ka ES līmenī eitrofiski ir 36 % upju un 32 % ezeru, 31 % piekrastes ūdeņu, 32 % pārejas ūdeņu un 81 % jūras ūdeņu. Turpretim virszemes saldūdeņu trofiskā stāvokļa tendences ES līmenī diemžēl nav nosakāmas, jo trūkst datu un atšķiras metodika, ko dalībvalstis izmanto trofiskā stāvokļa noteikšanai.

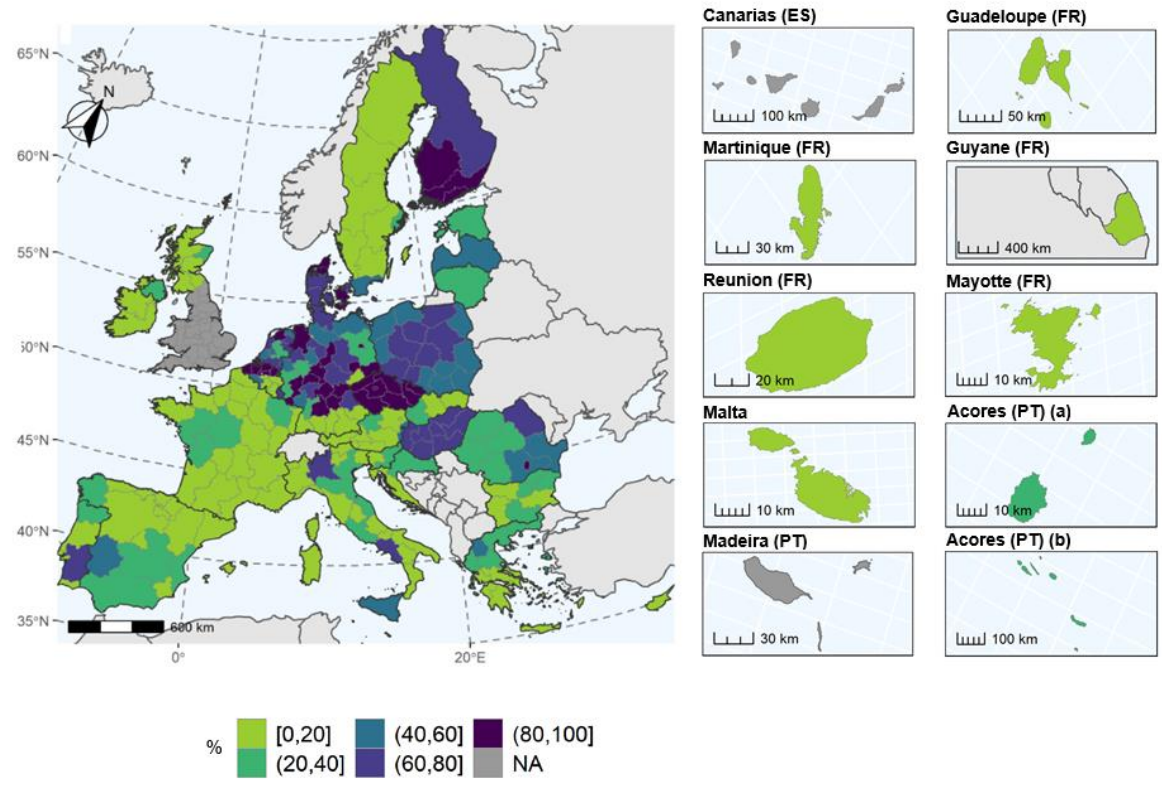

[24] Eiropas Savienības Tiesa nolēma (lieta C-258/00), ka dažu ūdeņu kategoriju izslēgšana saistībā ar fosfora iespējamo būtisko nozīmi šo ūdeņu piesārņošanā nav saderīga ne ar direktīvas loģiku, ne mērķi.

[25] *Guidance document on eutrophication assessment in the context of European water policies. Guidance document No 23*.

3. attēls. Upju (a), ezeru (b), pārejas ūdeņu (c), piekrastes ūdeņu (d) un jūras ūdeņu (e) trofiskā stāvokļa biežuma diagramma 2016.–2019. gada pārskata periodā.

4. attēls. Eitrofiskā stāvoklī esošu virszemes ūdeņu staciju (visu kategoriju) procentuālā daļa *NUTS2* līmenī 2016.–2019. gada pārskata periodā.

2. pamatsasniegums — konference "Mūsu Baltijas jūra"

Ņemot vērā ļoti akūto eitrofikācijas problēmu, kas skar 97 % Baltijas jūras, 2020. gada 28. septembrī konferencē "Mūsu Baltijas jūra" komisāra *V. Sinkevičius* vadībā Baltijas jūras dalībvalstu lauksaimniecības, zivsaimniecības un vides ministri kopīgā politikas deklarācijā apņēmās stiprināt centienus, lai panāktu, ka Baltijas jūra sasniedz labu vides stāvokli, samazinot galvenās slodzes un jo īpaši barības vielu radīto slodzi.

Šī deklarācija atsaucas uz Nitrātu direktīvu kā galveno instrumentu minētā labā vides stāvokļa sasniegšanai. Dalībvalstis tajā aicinātas vajadzības gadījumā pārskatīt noteiktās NJZ. Tajā arī mudināts pārskatīt rīcības programmās paredzētos pasākumus.

4. PIESĀRŅOTO PLATĪBU NOTEIKŠANA[26]

Dalībvalstīm ir jāapzina piesārņotās platības un jānosaka tās par NJZ, lai tajās piemērotu obligātos pasākumus. Tā vietā, lai noteiktu NJZ, dalībvalstis var izvēlēties īstenot rīcības programmu visā to teritorijā. Šo pieeju ir izmantojusi Austrija, Dānija, Somija, Vācija, Īrija, Lietuva, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Polija, Rumānija, Slovēnija un Beļģija (tikai Flandrija). Apvienotajā Karalistē to darīja arī Ziemeļīrija.

Dažas dalībvalstis nosaka arī papildu zonu veidus (piemēram, "karstos punktus" vai "sarkanās platības"), kurās veic pastiprinātus pasākumus augstāka vietējā piesārņojuma līmeņa dēļ vai dzeramā ūdens ieguves vietu tuvuma dēļ. Tas var attiekties gan uz dalībvalstīm, kuras nosaka NJZ, gan uz dalībvalstīm, kuras pieņem visas teritorijas pieeju.

No 2012. līdz 2015. gadam un no 2016. līdz 2019. gadam kopējā NJZ platība (ieskaitot dalībvalstis, kas piemēro visas teritorijas pieeju) ir palielinājusies par 14,4 %.

Tomēr dalībvalstu paziņotie ūdens kvalitātes dati liecina, ka pastāv tādas platības ar ūdens piesārņojumu vai iespējamu piesārņojumu, kas nav iekļautas NJZ. Bulgārijā, Kiprā, Spānijā, Igaunijā, Latvijā un Portugālē ir ļoti daudz karsto punktu, kas nav iekļauti NJZ.

Dažās dalībvalstīs, piemēram, Bulgārijā, Spānijā, Ungārijā, Itālijā un Slovākijā, NJZ dažkārt ir ļoti ierobežotas platības, kurās nav ņemts vērā viss sateces baseins, kā rezultātā noteiktās zonas ir ļoti sadrumstalotas un rīcības programmu efektivitāte ir samazināta.

Neskatoties uz tiesību aktos paredzēto, ir novērots, ka, identificējot un nosakot piesārņotās platības, eitrofikācija netiek pietiekami ņemta vērā. Komisija sagaida, ka visas dalībvalstis steidzami novērsīs šo nepilnību, lai nodrošinātu NJZ pienācīgu un efektīvu noteikšanu.

5. DALĪBVALSTU RĪCĪBA

Nitrātjutīgajās zonās vai visā teritorijā tiek piemērotas rīcības programmas. Tās jāatjaunina vismaz reizi četros gados. Vairākas dalībvalstis ir pieņēmušas arī reģionālas rīcības programmas.

Rīcības programmās ietvertajiem pasākumiem būtu jānodrošina līdzsvarota mēslošana, t. i., mēslošanas līdzekļu un jo īpaši slāpekļa mēslošanas līdzekļu izmantošana maksimāli efektīvi, mazinot nitrātu zudumus vidē un tādējādi mazinot un novēršot piesārņojumu. Arvien vairāk dalībvalstu (šajā pārskata periodā — 17) iekļauj arī pasākumus, kas attiecas uz mēslošanu ar fosforu un vajadzīgi, kad fosfora zudumi izraisa ūdeņu eitrofikāciju.

Kopš 2012. gada dalībvalstīm ir pieejami zinātniski un tehniski ieteikumi rīcības programmu izveidei attiecībā uz katru pasākuma veidu[27].

[26] Komisijas dienestu darba dokumenta 45. un 46. tabula un 44. un 45. karte.

Lielākā daļa dalībvalstu 2016.–2019. gada pārskata periodā pieņēma jaunas vai pārskatītas rīcības programmas. Atjauninājumi vēl vajadzīgi Beļģijai (Valonijai), Kiprai, Somijai un Rumānijai.

3. pamatsasniegums — nitrātu rīcības programmas informācijas sistēma (*NAPINFO*)
Komisija darīja sabiedrībai pieejamu unikālu apkopojumu par visu dalībvalstu īstenoto pieeju un pasākumiem, kas paredzēti rīcības programmās saskaņā ar Direktīvu 91/676/EEK[28]. Šī ļoti visaptverošā datubāze, kas sagatavota sadarbībā ar dalībvalstīm, ietver arī analīzi par minēto pasākumu potenciālu novērst barības vielu radītu piesārņojumu[29].

NAPINFO pārskatā sniegtā analīze liecina, ka rīcības programmas ievērojami atšķiras attiecībā uz īstenotajiem pasākumiem un šo pasākumu vērienīgumu. Dalībvalstīm ir iespēja mācīties citai no citas, jo īpaši tad, ja pastāv līdzīgi reģionālie apstākļi (klimats, augsne). Šīs datubāzes nodrošinātā paraugprakses apmaiņa būtu jāizmanto rīcības programmu optimizēšanai.

20 dalībvalstis sniedza prognozes par ūdens kvalitāti, 9 dalībvalstis paredzēja nitrātu koncentrācijas turpmāku samazināšanos gruntsūdeņos un virszemes ūdeņos, 6 — negatīvu tendenci un 5 — *status quo*. Būtu jānorāda, ka, ja ūdens kvalitāte nemainās un neuzlabojas, saskaņā ar direktīvu dalībvalstīm ir jāveic profilaktiska darbība. Komisija aicina visas dalībvalstis izmantot un sniegt prognozes par ūdens kvalitāti, lai pienācīgi novērstu jebkādu turpmāku ūdens piesārņojuma risku.

Dalībvalstis bieži norāda, ka virszemes ūdeņu un gruntsūdeņu turpmākās kvalitātes prognozēšanu apgrūtina klimata pārmaiņu ietekme. Negaidītie sausie apstākļi 2018. gadā visā Eiropā izraisīja ne tikai kultūraugu ražas samazināšanos, bet arī barības vielu radīta piesārņojuma palielināšanos 2019. gadā. Klimata pārmaiņu dēļ rodas arī periodi ar ļoti palielinātu nokrišņu daudzumu, kas var izraisīt ar ūdeni piesātinātu zemju daudzuma palielināšanos, plūdus un augstu risku attiecībā uz barības vielu zudumu.

Ar pašreizējām rīcības programmām šos riskus vēl nevar pienācīgi novērst, un tās var nebūt efektīvas barības vielu zudumu ierobežošanā sausuma vai plūdu laikā vai pēc tam. Komisija uzstāj, ka dalībvalstīm, pārskatot rīcības programmas, būtu jāņem vērā šīs prognozes un riski, piemērojot piesardzības principu.

6. KŪTSMĒSLU IZMANTOŠANAS IEROBEŽOŠANA PIESĀRŅOTĀS PLATĪBĀS

Viens no svarīgākajiem direktīvas noteikumiem ir tāds, ka platībās, kurās tiek piemērotas rīcības programmas, lauksaimnieki savos laukos nedrīkst iestrādāt vairāk par 170 kg no kūtsmēsliem atvasināta slāpekļa uz hektāru gadā. Šis ierobežojums attiecas uz visām vietām ES, kurās ūdens jau ir piesārņots vai var tikt piesārņots, neatkarīgi no klimatiskajiem un augsnes apstākļiem un audzētajiem kultūraugiem.

Tomēr audzēšanas apstākļi aukstākajos ziemeļu reģionos var atšķirties no apstākļiem mērenajos Atlantijas okeāna rietumu reģionos vai karstajiem un sausajiem apstākļiem Vidusjūras reģionā. Šā iemesla dēļ Nitrātu direktīvā ir paredzēta iespēja izmantot lielāku slāpekļa daudzumu uz hektāru gadā. Ārkārtīgi svarīgi ir uzsvērt to, ka minētās atkāpes var piemērot tikai tad, ja šie daudzumi nekavē direktīvas mērķu

27 *Recommendations for establishing Action Programmes under Directive 91/676/EEC concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources* (2012).
28 https://ec.europa.eu/environment/water/water-nitrates/studies.html.
29 https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/wikis/spaces/viewspace.action?key=NAPINFO.

sasniegšanu attiecībā uz ūdens kvalitāti. Lai atkāptos no maksimālā apmēra, t. i., 170 kg/ha, dalībvalstij jāpieprasa atkāpe un ar zinātniskiem pierādījumiem jāapliecina, ka attiecībā uz noteiktiem kultūraugiem vietējos apstākļos lielāku daudzumu izmantošana nekādā veidā neietekmēs ūdens kvalitāti.

Šo iespēju izmantot lielāku daudzumu kūtsmēslu piešķir ar Komisijas lēmumiem, kuros norādīti saimniecību veidi un noteikti stingrāki agrovides nosacījumi. Minētos lēmumus pieņem, pamatojoties uz dalībvalstu sniegtu labvēlīgu atzinumu Nitrātu komitejā[30], kas Komisijai palīdz direktīvas īstenošanā.

Pārskata periodā atkāpes tika piešķirtas šādām dalībvalstīm: Beļģijai attiecībā uz Flandrijas reģionu, Dānijai, Īrijai, Itālijai attiecībā uz Lombardijas un Pjemontas reģionu (termiņš beidzās 2019. gada decembrī un nav atjaunots) un Nīderlandei. Attiecībā uz Apvienoto Karalisti — ar Angliju, Skotiju un Velsu saistītā lēmuma termiņš beidzās 2016. gada decembrī, un tika pieņemts jauns lēmums par Ziemeļīriju (spēkā visu pārskata periodu).

7. KOMISIJAS DARBS ATBILSTĪBAS NODROŠINĀŠANĀ

Komisija pastāvīgi uztur dialogu ar dalībvalstīm, lai nodrošinātu pilnīgu atbilstību direktīvai. Šis dialogs ir vērsts uz rīcības programmu saturu, vajadzību pēc papildu pasākumiem, jaunu NJZ noteikšanu vai pastāvošo NJZ pārskatīšanu un pastiprinātu ūdens kvalitātes monitoringu. To darot, Komisija ņem vērā arī prasības attiecībā uz ūdens kvalitāti saskaņā ar ŪPD un JSPD, kā arī mēslošanas līdzekļu radīto amonjaka emisiju risku, kas ir reglamentēts Direktīvā par valstu emisiju samazināšanas saistībām[31].

Pārskata periodā bija ierosinātas 10 pārkāpuma lietas pret šādām dalībvalstīm:

– Beļģijā: pret Valoniju — par nitrātu rīcības programmu, pret Flandriju — par atkāpes nosacījumiem,

– pret Bulgāriju (lieta slēgta 2018. gadā),

– pret Igauniju (lieta slēgta 2017. gadā),

– pret Franciju par NJZ noteikšanu (lieta slēgta 2019. gadā),

– pret Vāciju par rīcības programmu,

– pret Grieķiju par NJZ noteikšanu un rīcības programmām (lieta slēgta 2020. gadā),

– pret Itāliju par monitoringa tīkla stabilitāti, NJZ noteikšanu un rīcības programmām,

– pret Poliju par NJZ noteikšanu un rīcības programmām (lieta slēgta 2018. gadā),

– pret Slovākiju par ūdens kvalitātes monitoringu un nitrātu rīcības programmu (lieta slēgta 2019. gadā) un

– pret Spāniju par monitoringa tīkla stabilitāti, NJZ un nitrātu rīcības programmām.

30 https://ec.europa.eu/transparency/comitology-register/screen/committees/C11400/consult?lang=lv.

31 Direktīva (ES) 2016/2284 par dažu gaisu piesārņojošo vielu valstu emisiju samazināšanu.

8. KOPĒJĀS LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKAS DEVUMS

Kopējās lauksaimniecības politikas jaunākajā reformā ir paredzēti instrumenti barības vielu radītā piesārņojuma novēršanai.

Jaunajā uzlabotajā nosacījumu sistēmā ir noteikti pienākumi attiecībā uz vērienīgākām un ilgtspējīgākām lauksaimniecības saistībām, izmantojot "labu lauksaimniecības un vides stāvokli (LLVS)"[32] un tiesību aktos noteiktās pārvaldības prasības (TANPP), tostarp atbilstību Nitrātu direktīvai un ŪPD.

Turklāt jaunajām ekoshēmām tiks piešķirts finansiāls atbalsts, lai atalgotu tos lauksaimniekus, kuri, pārsniedzot nosacījumu sistēmas obligāto bāzlīniju, pieņem klimatam un videi labvēlīgu praksi, kas palīdz sasniegt zaļā kursa mērķus.

Ieteikumos par KLP stratēģiskajiem plāniem Komisija 26 dalībvalstīm pieprasīja rīcību barības vielu radīta piesārņojuma novēršanai.

Lauksaimniecisko konsultāciju dienesti informēs lauksaimniekus par jauninājumiem, pētniecību, praksi un tehnoloģiju, lai citstarp nodrošinātu videi nekaitīgu saimniekošanu, tostarp mazinātu barības vielu zudumus.

9. SECINĀJUMI

Nitrātu direktīvas īstenošanas un izpildes panākšanas rezultātā lauksaimniecības radītie barības vielu zudumi pēdējo 30 gadu laikā ir mazinājušies. Pierādījumi ļauj secināt, ka bez šīs direktīvas ūdens piesārņojuma līmenis ES būtu ievērojami augstāks.

Dati par nitrātu koncentrāciju ES līmenī liecina, ka gruntsūdeņu kvalitāte kopš direktīvas pieņemšanas ir uzlabojusies, tomēr kopš 2012. gada turpmākā uzlabošanās norit ļoti lēni. To var interpretēt kā jau novāktos vieglāk aizsniedzamos augļus, un patlaban pozitīvās tendences uzlabošanai ir vajadzīgi tālejošāki pasākumi. Liela daļa gruntsūdeņu monitoringa staciju Maltā, Vācijā, Luksemburgā, Spānijā, Portugālē un Beļģijā (Flandrijas reģionā) joprojām uzrāda līmeni, kas pārsniedz maksimālos 50 mg nitrātu uz litru.

Dalībvalstīs ir uzlabojies ūdens kvalitātes monitorings attiecībā uz eitrofikācijas novērtējumu, kā arī sālsūdeni. Eitrofikācija ir būtiska problēma visu veidu virszemes ūdeņos, jo tā aizvien smagi skar iekšzemes, pārejas, piekrastes un jūras ūdeņus. Dalībvalstis, kurās ir liels skaits eitrofisko ūdeņu, ir Čehijas Republika, Somija, Dānija, Luksemburga, Beļģija, Vācija, Latvija un Polija.

Neraugoties uz lielajām pūlēm, ko ieguldījusi lielākā daļa dalībvalstu un lauksaimnieku, kuri attiecīgi izstrādājuši un piemērojuši pasākumus nitrātu zudumu mazināšanai ūdeņos, dati par ūdens kvalitāti liecina, ka īstenošanas un izpildes līmenis joprojām — 30 gadus pēc direktīvas pieņemšanas — nav pietiekams tās mērķu sasniegšanai, lai arī zināms progress ir panākts:

– lai pārvaldītu lauksaimniecības radītos barības vielu zudumus, dažas dalībvalstis reģistrē sliktu ūdens kvalitāti visā teritorijā un sistēmisku problēmu; šīs dalībvalstis ir Beļģija (Flandrijas reģions), Čehijas Republika, Dānija, Vācija, Somija, Ungārija, Latvija, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Polija un Spānija,

[32] Jo īpaši LLVS 4 "Buferjoslu izveide gar ūdensteci".

– dažās dalībvalstīs ir karstie punkti, kuros piesārņojums netiek novērsts pietiekami; tādi ir Bulgārijā, Kiprā, Igaunijā, Francijā, Itālijā, Portugālē un Rumānijā.

Tāpēc dažām dalībvalstīm, jo īpaši Beļģijai, Čehijas Republikai, Luksemburgai, Spānijai, Nīderlandei un Vācijai, kurās ir vissliktākie ar Nitrātu direktīvas mērķiem saistītie rādītāji, ir steidzami jāveic papildu pasākumi, lai šos mērķus sasniegtu.

Konkrētāki secinājumi un ieteikumi katrai dalībvalstij ir sniegti valstu faktu lapās.

Lai gan termiņš Nitrātu direktīvā paredzēto ūdens kvalitātes mērķu īstenošanai nav noteikts, ŪPD mērķi attiecībā uz labu ekoloģisko un ķīmisko stāvokli būtu jāsasniedz ne vēlāk kā līdz 2027. gadam, bet novērotās ūdens kvalitātes tendences liecina, ka bez krasām spēkā esošo pasākumu izmaiņām tie netiks sasniegti.

Komisija pastiprinās savus pasākumus, lai uzlabotu direktīvas īstenošanu un izpildi un nodrošinātu atbilstību tās mērķiem. Tas ir priekšnoteikums tam, lai līdz 2030. gadam panāktu barības vielu zudumu samazinājumu par 50 %, kā noteikts ES zaļā kursa kontekstā.

10. TURPMĀKĀ RĪCĪBA

Komisija 2022. gadā izstrādās Integrētas barības vielu pārvaldības plānu[33], pamatojoties uz Nulles piesārņojuma rīcības plānu[34]. Tas palīdzēs saskaņot centienus, un tā mērķis būs novērst barības vielu radītu piesārņojumu to izcelsmes vietā, noteikt barības vielu radītās slodzes samazinājumus, kas vajadzīgi, lai sasniegtu ES zaļā kursa mērķus attiecībā uz barības vielām, stimulēt tirgus drošu un ilgtspējīgi reģenerētu barības vielu iegūšanai un palielināt lopkopības nozares ilgtspēju.

Ir panākts ievērojams progress kūtsmēslu pārstrādes tehnoloģijas izstrādes jomā. Reģenerētais slāpeklis, kas aizstāj neorganiskos mēslošanas līdzekļus, mazina CO_2 emisijas, bet rekuperētie fosfāti mazina atkarību no ievestiem fosfātu iežiem, un atlikušās organiskās frakcijas var izmantot vietējos laukos. Tomēr modernākās tehnoloģijas vēl netiek plaši izmantotas, un pastāv vairāki ekonomiski šķēršļi, ko rada šo procesu augstās izmaksas, transporta izmaksas un nepieciešamība bieži maksāt lauksaimniekiem par minēto līdzekļu izmantošanu to laukos. Turklāt maksimālais slāpekļa daudzums no kūtsmēsliem, ko var izmantot saskaņā ar Nitrātu direktīvu, ietver arī kūtsmēslus pārstrādātā veidā.

Ar jauno Mēslošanas līdzekļu regulu[35] 2022. gada jūlijā tiks paplašināta pašreizējās Mēslošanas līdzekļu regulas[36] darbības joma, neorganiskiem mēslošanas līdzekļiem pievienojot organominerālos un organiskos mēslošanas līdzekļus un paverot ceļu šo pārstrādāto organisko mēslošanas līdzekļu tirdzniecībai ES iekšējā tirgū.

33 Biodaudzveidības stratēģija un stratēģija “No lauka līdz galdam”.

34 Jāpievieno atsauce uz paziņojumu.

35 Regula (ES) 2019/1009, ar ko nosaka noteikumus par to, kā tirgū dara pieejamus ES mēslošanas līdzekļus, OV L 170, 25.6.2019., 1. lpp.

36 Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 2003/2003 (2003. gada 13. oktobris) par mēslošanas līdzekļiem.

4. pamatsasniegums — "No kūtsmēsliem reģenerēts slāpeklis" — *RENURE*

Aprites ekonomikas rīcības plāns[37] veicina no kūtsmēsliem un citiem organiskiem avotiem iegūtu barības vielu reciklēšanu, lai aizstātu ķīmiskos mēslošanas līdzekļus, kuru ražošana ir saistīta ar trūkumiem resursu pārvaldībā attiecībā uz P[38] vai ietekmē uz vidi attiecībā uz N[39].

Lai gan, no vienas puses, organiskie mēslošanas līdzekļi palielina organiskā oglekļa daudzumu augsnē un augsnes auglību, no otras puses, tie salīdzinājumā ar neorganiskajiem mēslošanas līdzekļiem var izdalīt vairāk barības vielu vidē, tādējādi radot lielāku ūdens un gaisa piesārņojuma risku. Tāpēc galvenais uzdevums ir iegūt reciklētas barības vielas, kas mazina zudumus vidē.

Komisijas Kopīgais pētniecības centrs veica pētījumu[40] par slāpekli, kas reģenerēts no kūtsmēsliem, un ierosināja kritērijus tā drošai izmantošanai, pārsniedzot Nitrātu direktīvā noteikto robežvērtību, līdzīgi tam, kā tiek izmantots neorganiskais mēslojums. Attiecīgie materiāli tiek saukti par *RENURE*, šo nosaukumu iegūstot no "*REcovered Nitrogen from manURE*" ("No kūtsmēsliem reģenerēts slāpeklis"). Komisija patlaban izskata šā kritērija īstenošanas iespējas pašreizējā tiesiskā regulējuma satvarā.

Finansējumu var nodrošināt ne tikai no KLP, valsts atbalsta un *Interreg*[41] līdzekļiem, bet arī izmantojot zaļās pārkārtošanās elementus saskaņā ar nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem, paskaidrojot, kā tie palīdz sasniegt ES līmenī izvirzītos vidiskos mērķus[42].

ES pētniecības un inovācijas programma "Apvārsnis 2020"[43] ir devusi ieguldījumu daudzos projektos[44], kuri saistīti ar barības vielu pārvaldību un kuru rezultāti un inovācijas pašlaik tiek nodrošināti un izmantoti. Arī programma "Apvārsnis Eiropa"[45] sniegs finansiālu atbalstu pētniecībai un inovācijai integrētu pieeju jomā attiecībā uz barības vielu pārvaldību un reģenerāciju, kā arī ūdens aizsardzību.

Pat tad, ja tiek apsvērtas jaunas iniciatīvas barības vielu radītā piesārņojuma novēršanai un ir pieejams finansējums, ir jāveic pirmie pasākumi, kas vajadzīgi, lai novērstu un nepieļautu lauksaimniecības radītu barības vielu piesārņojumu, nodrošinot lielāku atbilstību Nitrātu direktīvai. Tas ir saskaņā ar ES līguma preventīvās darbības principu, principu, ka videi nodarīts kaitējums jālabo, pirmām kārtām novēršot tā cēloni, un principu, ka maksā piesārņotājs[46].

---

37 Komisijas paziņojums "Jauns aprites ekonomikas rīcības plāns Par tīrāku un konkurētspējīgāku Eiropu", COM(2020) 98 final.

38 Fosfors ir iekļauts ES kritiski svarīgo izejvielu sarakstā.

39 N minerālmēslu ražošanā izmantotais *Haber–Bosch* process pašlaik ir viens no lielākajiem enerģijas patērētājiem un siltumnīcefekta gāzu emitētājiem pasaulē un rada 1,2 % pasaules antropogēno CO_2 emisiju.

40 *Study on Technical proposals for the safe use of processed manure above the threshold established for Nitrate Vulnerable Zones by the Directive, JRC* (2020).

41 https://www.interregeurope.eu/.

42 https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en.

43 https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020.

44 https://cordis.europa.eu/.

45 https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.

46 Līguma par Eiropas Savienības darbību 191. pants.